

Historia Slavorum Occidentis
2022, R. 12, nr 1 (32)
ISSN 2084-1213
DOI: 10.15804/hso220107

PRZEMYSŁAW BRZUSZCZAK (WARSZAWA)

ORCID: 0000-0002-5922-8494

**Przerwane dziedzictwo. Spuścizna Krzysztofa
Skubiszewskiego w polityce zagranicznej
Polski po 1993 r. Na kanwie książki
*Dziedzictwo Krzysztofa Skubiszewskiego
w polityce zagranicznej RP*, red. A. Bieńczyk-
-Missala, R. Kuźniar, Wydawnictwo Naukowe
SCHOLAR, Warszawa 2021, ss. 312**

Uwagi wstępne

Praca zbiorowa pod redakcją Agnieszki Bieńczyk-Missali i Romana Kuźniara to już kolejna z pozycji poświęconych dorobkowi Krzysztofa Skubiszewskiego jako ministra spraw zagranicznych wolnej Polski (1989–1993). Wcześniej na rynku wydawniczym ukazały się publikacje, w których znalazły się inne artykuły części z autorów omawianej tu książki, dotyczące myśli i działalności szefa dyplomacji czasu przełomu¹. Na publikację *Dziedzictwo Krzysztofa Skubiszewskiego w polityce zagranicz-*

---

¹ Cf. *Krzysztof Skubiszewski – dyplomata i mąż stanu*, red. R. Kuźniar, Warszawa 2011; *Krzysztof Skubiszewski i dyplomacja czasów przełomu*, red. M. Maruszkin, K. Szaładziński, Poznań 2016; *Krzysztof Skubiszewski. Minister Spraw Zagranicznych RP 1989–1993. Materiały konferencji zorganizowanej przez Fundację imienia Krzysztofa Skubiszewskiego, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie 12 września 2014 roku*, red. P. Skubiszewski, J. Stańczyk, Warszawa 2016; J. Crawford, G. Dziemidowicz, R. Higgins, Z. Kędzia, B. Krzan, M. Prawda, R. Stemplowski, *Professor, Minister, Judge – Krzysztof Skubiszewski 1926–2010*, Warszawa 2015.

nej RP składają się teksty autorstwa współpracowników Skubiszewskiego z okresu jego ministrowania, czołowych dyplomatów po 1989 r., pracowników akademickich (w głównej mierze przedstawicieli Katedry Studiów Strategicznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego). Niektórzy z autorów reprezentują więcej niż jedną z trzech wymienionych wyżej kategorii (tytułem przykładu: redaktor tomu, Roman Kuźniar, przynależy do każdej z rzeczonych grup). Tematyka poszczególnych artykułów odpowiada najistotniejszym obszarom aktywności polskiej dyplomacji. Taki właśnie klucz doboru tekstów wydaje się trafnym posunięciem, umożliwiającym czytelnikowi kompleksowy, dość przejrzysty ogląd działalności Skubiszewskiego jako szefa resortu spraw zagranicznych. I tak – wzmiankowane kierunki zaangażowania w obrębie polityki zagranicznej Rzeczypospolitej obejmują: dziedzinę prawa międzynarodowego (Jan Barcz), podejście polskiej dyplomacji do miejsca transformującego się państwa w zjednoczonej Europie (Roman Kuźniar), politykę bezpieczeństwa (Marek Madej), drogę do NATO (Robert Kupiecki), stosunki z Niemcami (Jan Barcz), politykę regionalną (Agnieszka Bieńczyk-Missala), politykę wschodnią (Andrzej Szeptycki), relacje ze Stanami Zjednoczonymi (Henryk Szlajfer), prawa człowieka (Roman Wieruszewski), Organizację Narodów Zjednoczonych (Patrycja Grzebyk). Ponadto recenzowaną książkę otwierają, obok wprowadzenia napisanego przez Romana Kuźniara, przedruk wspomnienia o Skubiszewskim przygotowanego przez Jerzego Łukaszewskiego, pierwszego niekomunistycznego ambasadora RP we Francji po 1945 r. i jednocześnie przyjaciela tytułowego bohatera, oraz rozważania Adama Daniela Rotfelda dotyczące strategicznych dylematów Polski w polityce zagranicznej okresu tranzycji (pokrywającego się z ministrowaniem Skubiszewskiego). Publikację wieńczy z kolei, poza posłowiem Agnieszki Bieńczyk-Missali, artykuł Stanisława Sulowskiego pt. „Próba interpretacji polskiej polityki zagranicznej po 1989 roku”. Układ pracy został zaplanowany w sposób właściwy.

Historia polityczna III RP i jej aktorzy na rynku wydawniczym

Zanim przejdę do bardziej skonkretyzowanych uwag, pozwolę sobie na spostrzeżenie natury ogólnej. Nie podzielam obaw części historyków zajmujących się „krótkim dwudziestym stuleciem”², ani – co jeszcze mocniej dziwi – politologów specjalizujących się w historii najnowszej, że III Rzeczpospolita, trwająca przecież już przeszło

² E. Hobsbawm, *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914–1991*, London 1995.

32 lata, jest zbyt uwikłana w bieżącą politykę, by móc ją i jej prominentne postaci obiektywnie zrecenzować. Istotnie, eksperci od historii politycznej drugiej połowy XX w., może nie mają tak dużego komfortu jak np. mediewiści, których wszystkie źródła, wyrażając się tu obrazowo, „nie żyją”, niemniej nie zwalnia to od naukowej i społecznej odpowiedzialności badacza. Bolączkę dociekań akademickich na temat niedawnej przeszłości stanowi zjawisko wspólnoty emocji negatywnych³. Uwikłanie niektórych historyków czy politologów w aktualny spór polityczny utrudnia rzetelną ocenę pewnych procesów, wydarzeń, osób, jednak nie jest tak, że uniemożliwia to względnie bezstronną, zdystansowaną pracę badawczą⁴. Może najskrajniejszymi przypadkami tego negatywnego fenomenu w ostatnich latach są publikacje biograficzne dotyczące Lecha Wałęsy i Lecha Kaczyńskiego (prezentujący się z obecnej perspektywy jako polityczni adwersarze, do 1991 r. będący bliskimi współpracownikami). Właściwie trudno wskazać pozycję, w której uniknięto by manichejskich zapatrywań na dorobek w życiu publicznym każdej z tych postaci.

Wracając do Skubiszewskiego, trzeba odnotować, że na rynku wydawniczym wciąż nie ukazała się praca całościowo analizująca jego życiorys (nie tylko przez pryzmat czteroletniego urzędowania w al. Szucha). Równoległe godzi się zauważyć, że coraz większa liczba autorów (w szczególności w minionej dekadzie) bierze na „biograficzny warsztat” – z różnorakim powodzeniem – niektórych architektów III RP. W tym miejscu można by wymienić książki poświęcone choćby takim politykom jak Tadeusz Mazowiecki⁵, Jacek Kuroń⁶, Leszek Balcerowicz⁷, Wojciech Jaruzelski⁸ czy też sygnalizowani wyżej byli prezydenci⁹. Kilku ministrów spraw zagranicznych

³ K. Modzelewski, *Zajeżdżymy kobyłę historii. Wyznania poobijanego jeźdźca*, Warszawa 2013, s. 413.

⁴ Tenże, *Kiedy historyk może być ścierwojadem*, rozm. przepr. A. Leszczyński, *Gazeta Wyborcza*, 24 IV 2009.

⁵ A. Brzeziecki, *Tadeusz Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2015; R. Graczyk, *Od uwikłania do autentyczności. Biografia polityczna Tadeusza Mazowieckiego*, Poznań 2015; *Architekt wolnej Polski. Świat wartości i idei Tadeusza Mazowieckiego*, red. A. Hall, Kraków 2017.

⁶ A. Bikont, H. Łuczywo, *Jacek*, Warszawa–Wołowiec 2018.

⁷ L. Balcerowicz, M. Stremiecka, *Trzeba się bić z PiS o Polskę*, Warszawa 2016; L. Balcerowicz, L. Wałęsa, K. Kolenda-Zaleska, *Lech, Leszek. Wygrać wolność. Lech Wałęsa i Leszek Balcerowicz w rozmowie z Katarzyną Kolendą-Zaleską*, Kraków 2019; W. Gadomski, *Leszek Balcerowicz*, Warszawa 2006.

⁸ P. Kowal, M. Cieślík, *Jaruzelski. Życie paradoksalne*, Kraków 2015.

⁹ L. Balcerowicz, L. Wałęsa, K. Kolenda-Zaleska, *Lech, Leszek*; J. Skórzyński, *Zadra. Biogra-*

wolnej Polski wydało wspomnienia, w których, mniej bądź bardziej, koncentrują się na okresie swojej pracy w rządzie. Mowa tu o Władysławie Bartoszewskim¹⁰, Włodzimierzu Cimoszewiczu¹¹, Adamie Danielu Rotfeldzie (częściowo)¹², Stefanie Mellerze¹³, Radosławie Sikorskim¹⁴, Grzegorz Schetynie¹⁵. W tym gronie uderza zwłaszcza brak Bronisława Geremka, jednego z najważniejszych aktorów życia politycznego w okresie ostatnich (do czasu jego tragicznej śmierci w 2008 r.) bez mała 40 lat. Badacze dziejów najnowszych dysponują jedynie wyborem jego przemówień z czasu bycia przezeń szefem polskiej dyplomacji (w latach 1997–2000), jedyny zaś udzielony przez przewodniczącego Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego wywiad-rzeka w całości traktuje o wydarzeniach z przełomu lat 80. i 90. ubiegłego wieku¹⁶. Gdy idzie o Skubiszewskiego, już po zakończeniu ministrowania opracował on zbiór swoich przemówień, oświadczeń i dłuższych wywiadów dla prasy¹⁷. W takiej konstelacji cieszą przynajmniej kolejne prace zbiorowe podejmujące tematykę jego dziedzictwa politycznego, których to z kolei wciąż nie może się doczekać postać Bronisława Geremka.

---

fia Lecha Wałęsy, Gdańsk 2009; S. Cenckiewicz, A. Chmielecki, *Prezydent Lech Kaczyński 2005–2010*, Warszawa 2016; S. Cenckiewicz, A. Chmielecki, J. Kowalski, A.K. Piekarska, *Lech Kaczyński. Biografia polityczna 1949–2005*, Poznań 2013; J. Kaczyński, L. Kaczyński, M. Karnowski, P. Zaremba, *O dwóch takich... Alfabet braci Kaczyńskich. Rozmawiali: Michał Karnowski i Piotr Zaremba*, Warszawa 2006; P. Semka, *Lech Kaczyński. Opowieść arcypolska*, Warszawa 2010.

¹⁰ W. Bartoszewski, A. Friszke, *Życie trudne, lecz nie nudne. Ze wspomnień Polaka w XX wieku*, Kraków 2015; W. Bartoszewski, M. Komar, *Władysław Bartoszewski. Skąd pan jest? Wywiad rzeka*, Warszawa 2006; ciż, *...mimo wszystko. Wywiadu rzeki księga druga*, Warszawa 2008.

¹¹ W. Cimoszewicz, A. Werner, *Nieoficjalnie*, Konstancin 2012.

¹² A.D. Rotfeld, *Myśli o Rosji ...i nie tylko. Eseje i wywiady*, Warszawa 2012; tenże, *Polska w niepewnym świecie*, Warszawa 2006; *W cieniu. 12 rozmów z Marcinem Wojciechowskim*, Warszawa 2012.

¹³ S. Meller, M. Komar, *Świat według Meller. Życie i historia: ku wolności*, Warszawa 2008.

¹⁴ R. Sikorski, *Polska może być lepsza. Kulisy polskiej dyplomacji*, Kraków 2018.

¹⁵ G. Schetyna, C. Michalski, *Historia pokolenia. Grzegorz Schetyna w rozmowie z Cezarym Michalskim*, Warszawa 2019.

¹⁶ B. Geremek, J. Żakowski, *Rok 1989. Geremek opowiada, Żakowski pyta*, Warszawa 2008.

¹⁷ K. Skubiszewski, *Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemówienia, oświadczenia, wywiady 1989–1993*, Warszawa 1997.

Rok 2015 jako „nowe otwarcie” w polityce zagranicznej Polski

Redaktorzy recenzowanej pracy wzięli sobie za cel, poza przedstawieniem głównych pól aktywności Krzysztofa Skubiszewskiego, próbę odpowiedzi na pytanie, ile zostało z jego spuścizny w dyplomacji Polski po 2015 r., kiedy to samodzielne rządy objęło Prawo i Sprawiedliwość. Rok ten stanowi ważką cezurę – poza, w pewnej mierze, latami 2006–2007 (pierwsze rządy ugrupowania Jarosława Kaczyńskiego, do czasu odejścia z Rady Ministrów Stefana Mellera w geście sprzeciwu wobec koalicji rządowej Prawo i Sprawiedliwość – Samoobrona – Liga Polskich Rodzin) kolejne gabinety, w mniejszym bądź większym stopniu, podtrzymywały kierunki polityki zagranicznej wytyczone przez Skubiszewskiego. Nie będzie chyba przesadą stwierdzenie, że można mówić o konsensusie klasy politycznej wokół priorytetów Polski na arenie międzynarodowej. Było to szczególnie widoczne w okresach negocjacji akcesyjnych poprzedzających wstąpienie Polski do NATO i Unii Europejskiej. Ekipa, która objęła władzę wskutek wyborów parlamentarnych i prezydenckich w 2015 r., snuje swoją narrację na temat polityki zagranicznej na wyraźnej kontrze do osiągnięć czy porażek (w zależności od optyki politycznej) dyplomacji w czasie ćwierćwiecza polskiej demokracji. Pytanie, w jakim stopniu to autentyczne przekonania sterników dyplomacji, a w jakim retoryka przyjęta na użytek wewnętrzny (krajowy) – odpowiedź zasługuje już na odrębną analizę. Znamienne jednak, że dwaj ministrowie spraw zagranicznych po 2015 r. – Witold Waszczykowski (2015–2018) i Jacek Czaputowicz (2018–2020) na początku lat 90. byli pracownikami MSZ za szefostwa Krzysztofa Skubiszewskiego. Z kolei pośród przyczyn dymisji obu wyżej wymienionych wskazywano niezbyt dynamiczne pozbywanie się z gmachu w al. Szucha urzędników i dyplomatów odziedziczonych po poprzednich rządach. Pewną frustrację Czaputowicza partyjnymi naciskami na szybką wymianę kadr (co nie sprawdza się zwłaszcza w sferze polityki zagranicznej) dobrze oddaje jego wypowiedź z wywiadu udzielonego na zakończenie swojej ministerialnej misji: „Na poziomie ministra i wiceministrów nie ma obecnie w MSZ nikogo, kto przeszedł przez szkołę dyplomatyczną, szczeble kariery czy był choćby na jakiejś placówce”¹⁸.

¹⁸ J. Czaputowicz, *Premier stroną w sporze z Ziobłą*, rozm. przepr. J. Bielecki, Rzeczpospolita, 30 VIII 2020.

We wprowadzeniu R. Kuźniar (jeden z redaktorów naukowych tomu) tak oto przedstawia zapatrywania współtwórców recenzowanej pracy na dziedzictwo pierwszego niekomunistycznego ministra spraw zagranicznych po 1945 r.:

Zamiar napisania tej książki powstał w związku z 10. rocznicą śmierci Profesora Krzysztofa Skubiszewskiego oraz 30. rocznicą polskiej transformacji. Autorzy niniejszej publikacji wyrażają przekonanie o wielkości i trwałości dziedzictwa Profesora w sferze polityki zagranicznej, o ogromnym znaczeniu jego wkładu w powodzenie polskich przemian w okresie wielkiego przełomu (1989–1993). Obecny odwrót od tego dziedzictwa uważają za szkodliwy dla Polski, ale też za przejściowy (s. 16).

Książka ma niewątpliwie okolicznościowy charakter, co nie umniejsza jej wartości merytorycznej. Zakres przedmiotowy publikacji wyznaczają trzy cezury: 1989, 1993, 2015. Dwie pierwsze to, rzecz jasna, okres ministrowania Skubiszewskiego. Ostatnia zaś odnosi się do rewizji celów, metod i środków polskiej dyplomacji, jaka nastąpiła w 2015 r. za sprawą podwójnego zwycięstwa wyborczego obozu Zjednoczonej Prawicy. Reorientacja w polityce zagranicznej jest zauważalna zwłaszcza na odcinku euroatlantyckim. O ile dla linii Mazowieckiego–Skubiszewskiego istotnym punktem odniesienia były relacje europejskie (zwłaszcza z Niemcami i Francją), o tyle ekipa obecnie sprawująca władzę podchodzi do nich dosyć nieufnie, traktując priorytetowo stosunki ze Stanami Zjednoczonymi. Autorzy omawianej tu publikacji zasadnie, w przekonaniu piszącego te słowa, krytycznie recenzują ów stan rzeczy. Część z nich, jak już zasygnalizowano na początku, ze względu na swoje zaangażowanie w kształtowanie polityki zagranicznej III Rzeczypospolitej, ujawnia, co naturalne, silną więź emocjonalną zarówno z postacią Skubiszewskiego, jak i jego dorobkiem czy też wizją stosunków międzynarodowych. R. Kuźniar określa wręcz obecną pozycję MSZ mianem „urzędu ds. niektórych stosunków zewnętrznych” (s. 14). Trudno odmówić temu spostrzeżeniu pewnych racji z co najmniej dwóch względów. Po pierwsze, przedmiotowego – aktywność Polski na forum Unii Europejskiej stała się domeną Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (konstytucyjnym ministrem ds. Unii Europejskiej został Konrad Szymański), z kolei na płaszczyźnie relacji z USA i NATO udziela się przede wszystkim prezydent Andrzej Duda (z niemalym wpływem sekretarza stanu w Kancelarii Prezydenta RP do 2021 r. – Krzysztofa Szczerskiego, następnie pełnomocnika ds. utworzenia Biura Polityki Międzynarodowej Prezydenta RP, a obecnie stałego przedstawiciela Polski przy ONZ). Po drugie, godzi się wskazać aspekt podmiotowy – o ile kolejnych ministrów spraw zagranicz-

nych po 1989 r. traktowano jako, mówiąc językiem publicystyki, „pierwszoligowych” polityków, o tyle szefom polskiej dyplomacji po 2015 r. nie przypisuje się nader dużej sprawczości politycznej. Nie bez znaczenia w przypadku poprzedników Witolda Waszczykowskiego, Jacka Czaputowicza i Zbigniewa Raua był wielorako pojmowany autorytet, jakim dysponowali – moralny, ze względu na rolę, jaką odegrali w historii Polski w okresie poprzedzającym transformację systemową (Władysław Bartoszewski, Bronisław Geremek), ekspercki (m.in. Krzysztof Skubiszewski, Adam Daniel Rotfeld, Stefan Meller) czy też polityczny, wynikający z ich zakotwiczenia w ówczesnych ośrodkach decyzyjnych (choćby Bronisław Geremek, Włodzimierz Cimoszewicz, Radosław Sikorski, Grzegorz Schetyna).

Między krytyczną analizą a zacięciem publicystycznym

Autorzy omawianej pozycji z jednej strony celnie punktuja mielizny dyplomacji profilowanej przez obóz Zjednoczonej Prawicy (o czym nieco szerzej za chwilę), z drugiej – część z nich niekiedy nazbyt łatwo odnajduje się w żywiole publicystycznym. I tak – by zilustrować tego rodzaju inklinacje, można przywołać chociażby następujące fragmenty: „jakiś ówczesny Waszczykowski” (s. 8); „Autorom *Obszarów...* [chodzi tu o dokument *Obszary polityki zagranicznej* dostępny na stronach MSZ – przyp. P.B.] przydałaby się powtórka ze studiów, chyba że założyli, iż tę informację będą czytać ludzie bez wyższego wykształcenia...” (s. 16); „dyplomacja pisowska” (s. 160); „Uzupełnić trzeba powyższy obraz aberracyjnym podejściem funkcjonariuszy PiS do Unii Europejskiej” (s. 161). Przytoczone wyrażenia ujawniają niewątpliwy talent publicystyczny (i nie piszę tego z ironią), niemniej rażą w publikacji, bądź co bądź, naukowej, gdzie czytelnik oczekuje ze strony badaczy raczej „szkiełka i oka”¹⁹. Wspomniane niesubtelności wypadają tym niekorzystniej na tle fragmentów, w których ci sami autorzy potrafią w sposób precyzyjny, wolny od emocji i bardziej elegancki osądzać poczynania sterników polityki zagranicznej Polski po 2015 r. Ten zdystansowany styl zachowuje jednak recenzenckie ostrze. Więcej – jest najzwyczajniej skuteczniejszy (przynajmniej na użytek refleksji naukowej, nie publicystycznej) i nie daje tyłu argumentów potencjalnym krytykom rozważań pomieszczonych w *Dziedzictwie...*

¹⁹ Vide: S. Bielen, *Recenzja książki Romana Kuźniara „Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna”* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2019), *Studia Socjologiczno-Polityczne*. Seria nowa 2020, nr 1 (12), s. 171.

In plus należy potraktować w szczególności fragmenty poszczególnych artykułów, w których uwypukla się wątki powszechnie niezbrane, pomijane w różnorodnych analizach polityki zagranicznej Polski, niedoceniane *tout court*. M. Madej trafnie zwraca uwagę na obecność problematyki ekologicznej w wypowiedziach programowych K. Skubiszewskiego (s. 89–90)²⁰. Popełnilibyśmy błąd prezentyzmu, gdybyśmy uznali, że tematyka ta powinna być przynależeć do dyplomatycznego kanonu już trzy dekady temu. Owszem, od lat 70. minionego wieku ochrona środowiska z wolna przedostawała się do debaty międzynarodowej, jednakże na początku lat 90. nie było to oczywiste. Dziś ekologizm nie jest utożsamiany li tylko z lewicowym nurtem napływającym z Okcydentu, przeciwnie – wokół niego tworzy się nieomal ponadpartyjne porozumienie. Autorzy zdecydowanie krytycznie zapatrują się na przyrównywanie polityki zagranicznej w pierwszych latach odrodzonej Rzeczypospolitej do procesu, który w literaturze historiograficznej i politologicznej zwykło się nazywać „finlandyzacją” (s. 8, 91, 118, 190). Określenie to – nieszczęśliwie – pojawia się m.in. w pracach Antoniego Dudka poświęconych historii politycznej III RP²¹ i bywa, niestety, powielane w piśmiennictwie. Badaczowi temu trzeba jednak oddać, że z biegiem lat złagodził swój pogląd na to zjawisko²². Z nadmierną łatwością w tym kontekście pomija się konglomerat czynników, które mitygowały radykalniejsze ruchy w sferze polityki zagranicznej. A.D. Rotfeld następująco zakreśla te trudne wybory:

Dylemat rządu Mazowieckiego i Skubiszewskiego polegał na tym, aby – jak to często określają Anglicy – „zjeść ciastko i mieć ciastko”, czyli dokonać fundamentalnej rekonfiguracji stosunków i otworzyć drogę na Zachód, ale nie wywołać zaniepokojenia, a tym bardziej niepożądanych reakcji ze strony sąsiada na wschodzie (s. 29)²³.

Znamienne były tu uwarunkowania natury psychologicznej – nieudawane przekonanie niektórych architektów wolnej Polski (B. Geremek, T. Mazowiecki, K. Skubiszewski), że w istocie niewiele trzeba, by pokojowe przemiany zostały wyhamowane przez przedstawicieli *ancien régime*, mających nadal po swojej stronie część

²⁰ K. Skubiszewski, *Polityka zagraniczna*, passim.

²¹ A. Dudek, *Od Mazowieckiego do Suchockiej. Pierwsze rządy wolnej Polski*, Kraków 2019, s. 57–78.

²² Tamże.

²³ *Vide etiam*: S. Bieleń, *Pozycja geopolityczna Polski*, [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, red. tenże, Warszawa 2007, s. 19–26; P. Kowal, *Testament Prometeusza. Źródła polityki wschodniej III Rzeczypospolitej*, Warszawa–Wojnowice 2019, s. 433–678.

kadr podlegających resortom siłowym²⁴. Znamienne, że taki właśnie scenariusz realizuje się od lutego 2021 r. w Birmie (Mjanmie), gdzie wojskowi – w obawie przed jeszcze większą utratą wpływów – dokonali zamachu stanu, odsuwając od władzy obóz Narodowej Ligi na rzecz Demokracji na czele z noblistką Aung San Suu Kyi. Stopniowa transformacja systemu politycznego tego państwa została brutalnie stłumiona. Oczywiście w tym miejscu należy być ostrożnym z analogiami, niemniej dla elit politycznych Birmy polskie doświadczenie przejścia od dyktatury wojskowej (w latach 80. XX w.) do pełnej demokracji stanowiło punkt odniesienia.

Drogi i bezdroża polityki zagranicznej RP u progu wolnej Polski

Dobrze się stało, że w większości artykułów składających się na komentowaną książkę podkreśla się wagę, jaką przywiązywał minister spraw zagranicznych w rządzie „naszego premiera” do unormowania statusu granic. W tak turbulentnych czasach jak lata, kiedy Skubiszewski był szefem MSZ, doszło przecież do nadzwyczajnej sytuacji – z dotychczasowych trzech sąsiadów Rzeczypospolitej wyłoniło się siedem państw. To, że minister priorytetowo podchodził do zawarcia przez Polskę traktatów dotyczących granic oraz o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy (s. 68, 190, 199), było pokłosiem jego profilu zawodowego. Jako profesor prawa międzynarodowego zdawał sobie sprawę z ich znaczenia dla bezpieczeństwa transformującego się państwa. Gdy odchodził ze stanowiska ministra spraw zagranicznych, jedynym krajem, z którym Polska nie zawarła jeszcze odnośnej umowy, była Litwa. Stało się to zresztą niedługo później. Jeszcze inny wyróżnik stylu dyplomatycznego Skubiszewskiego stanowiło modelowanie stosunków z partnerami zagranicznymi ze stosowną spolegliwością (w jej tradycyjnym, pozytywnym znaczeniu), zaufaniem, podbudowanym także osobistymi relacjami z przedstawicielami innych państw²⁵ (najbardziej dostrzegalne było to w przypadku ministrów spraw zagranicznych RFN, a później zjednoczonych Niemiec, i Francji, odpowiednio – Hansa-Dietricha Genschera i Rolanda Dumasa).

²⁴ Vide: P. Brzuszczak, *Prawa człowieka w polityce zagranicznej rządu Tadeusza Mazowieckiego*, Toruń 2019, s. 101–103.

²⁵ Cf. F. Fukuyama, *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*, London 2005; R. Hardin, *Trust and Trustworthiness*, New York 2002; A.H. Kydd, *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton–New York 2005; P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007.

We wstępie do tomu R. Kuźniar anonsuje, że w kolejnych artykułach, obok analizy różnych aspektów polityki zagranicznej w okresie rządów Skubiszewskiego jako szefa dyplomacji, „jest [...] miejsce na uwagi krytyczne” (s. 17). Deklaracja ta brzmi obiecująco i każe spodziewać się większej liczby polemik, niż dzieje się to w rzeczywistości. Oczywiście, nie idzie o to, by na siłę mnożyć krytyczne spostrzeżenia. Wszelako najcelniejsza bywa krytyka pochodząca od osób wykazujących przyjazne nastawienie, a takie zdradzają autorzy, co sami uczciwie przyznają (s. 16–17). W istocie doszukałem się ledwie dwóch–trzech poważniejszych uwag o takim charakterze. Mowa tu o rozdziale ukazującym polską drogę do Paktu Północnoatlantyckiego. R. Kupiecki zauważa, że resort spraw zagranicznych nie zaplanował należycie nad chaosem informacyjnym, jaki powstał po niejasnej (żeby nie powiedzieć – kuriozalnej) enuncjacji prezydenta Lecha Wałęsy na temat koncepcji, jak to określił, „NATO-bis” (s. 143). Do dziś nie wiadomo właściwie, na czym miałyby ona polegać. MSZ nie umiało dotrzymać kroku spontanicznemu i beztrojskiemu stylowi wypowiedzi byłego lidera „Solidarności”, który to dość osobliwie traktował język dyplomacji. Ostatecznie Skubiszewski odciął się stanowczo od tej inicjatywy, niemniej powstało wrażenie wielogłosu Warszawy na temat tej ważkiej kwestii (przynajmniej z perspektywy innych stolic, dla których niebłahy pozostawał stopień integracji Polski z euroatlantycką infrastrukturą bezpieczeństwa wojskowego). A. Szeptycki w artykule ukazującym dziedzictwo ministra spraw zagranicznych czasu przełomu w zakresie polityki wschodniej zwraca uwagę na nieudaną wizytę dyplomatyczną na Białorusi (s. 197–198). Trzecia z uwag polemicznych mogłaby dotyczyć dosyć napiętych relacji Polski z Litwą, co akcentują niektórzy z autorów, jednak trzeba pamiętać, że postawa Wilna nie ułatwiała tu współpracy.

Zakończenie

W posłowie A. Bieńczyk-Missala pisze:

Można i trzeba się różnić w sprawach polityki zagranicznej, ale racja stanu jest jedna. Dialog rządzących i opozycji, środowisk naukowych i eksperckich powinien być realny i służyć wspólnemu rozumieniu racji stanu, której polityka zagraniczna winna być podporządkowana.

Trudno się z tym stwierdzeniem nie zgodzić, ale choć racja stanu jest, zgoda, jedna, to jej percepcja bywa już rozmaita. I chyba na tym zasadza się dysonans między polityką zagraniczną Polski w latach 1989–2015 (jakkolwiek w okresie 2006–2007

rządzący podówczas w różnym stopniu podważali dotychczasowe wzorce w tym względzie) i tą od jesieni 2015 r.

Recenzowana książka została starannie przygotowana od strony redakcyjnej. Zdawać by się mogło, że powinno to uchodzić za wydawniczy standard, niemniej inflacja publikacji i pośpiech w ich opracowywaniu (przez autorów, redaktorów, korektorów) sprawia, że mamy do czynienia prędeż z wyjątkiem potwierdzającym regułę. Czasem część z autorów porusza zagadnienia, które już zostały przedstawione w innych rozdziałach, kosztem wątków, które z kolei mogłyby ulec pewnemu rozwinięciu. Prace zbiorowe rządzą się jednak swoimi prawami, taka ich uroda, że niełatwo uniknąć w jakimś zakresie powtórzeń. Jedyne recenzencka nadgorliwość każe wymienić drobne nieścisłości, niemające jednakże wpływu na końcową ocenę: Unia Europejska powstała w 1993 r., nie zaś w 1992 r. (s. 10), jakkolwiek to właśnie z tego roku pochodzi traktat z Maastricht; Emmanuel Macron został wybrany na prezydenta Francji w 2017 r., nie w 2016 r. (s. 107); z kolei przewodniczący klubu parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość – Terlecki – ma na imię Ryszard, nie Stanisław (s. 299). Pozycja *Dziedzictwo Krzysztofa Skubiszewskiego w polityce zagranicznej RP* stanowi panoramę starań Polski na postzimnowojennej arenie międzynarodowej o należną jej rolę (przynajmniej tak, jak ją postrzegali liderzy polskiej dyplomacji). „Nieszczęsny dar wolności”, jaki przyniósł rok 1989, wymagał zagospodarowania również na płaszczyźnie polityki zagranicznej. Pomimo sygnalizowanych usterek, to książka zdecydowanie udana, wartościowa dla badaczy dziejów dyplomatycznych Polski, analityków spraw międzynarodowych i osób żywo zainteresowanych bieżącym życiem politycznym.

Mgr Przemysław Brzuszcak
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa
Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
ul. Madalińskiego 6/8, 02-513 Warszawa
e-mail: przemyslawbrzuszcak@gmail.com

Bibliografia/Bibliography

Źródła

- Balcerowicz L., Stremecka M., *Trzeba się bić z PiS o Polskę*, Warszawa 2016
- Balcerowicz L., Wałęsa L., Kolenda-Zaleska K., *Lech, Leszek. Wygrać wolność. Lech Wałęsa i Leszek Balcerowicz w rozmowie z Katarzyną Kolendą-Zaleską*, Kraków 2019
- Bartoszewski W., Friszke A., *Życie trudne, lecz nie nudne. Ze wspomnień Polaka w XX wieku*, Kraków 2015
- Bartoszewski W., Komar M., *...mimo wszystko. Wywiadu rzeki księga druga*, Warszawa 2008
- Bartoszewski W., Komar M., *Władysław Bartoszewski. Skąd pan jest? Wywiad rzeka*, Warszawa 2006
- Cimoszewicz W., Werner A., *Nieoficjalnie*, Konstancin 2012
- Czaputowicz J., *Premier stroną w sporze z Ziobrą*, rozm. przepr. J. Bielecki, *Rzeczpospolita*, 30 VIII 2020
- Geremek B., Żakowski J., *Rok 1989. Geremek opowiada, Żakowski pyta*, Warszawa 2008
- Kaczyński J., Kaczyński L., Karnowski M., Zaremba P., *O dwóch takich... Alfabet braci Kaczyńskich. Rozmawiali: Michał Karnowski i Piotr Zaremba*, Warszawa 2006
- Meller S., Komar M., *Świat według Mellera. Życie i historia: ku wolności*, Warszawa 2008
- Modzelewski K., *Kiedy historyk może być ścierwojadem*, rozm. przepr. A. Leszczyński, *Gazeta Wyborcza*, 24 IV 2009
- Modzelewski K., *Zajeżdżymy kobyłę historii. Wyznania poobijanego jeźdźca*, Warszawa 2013
- Rotfeld A.D., *Myśli o Rosji ...i nie tylko. Eseje i wywiady*, Warszawa 2012
- Rotfeld A.D., *Polska w niepewnym świecie*, Warszawa 2006
- Rotfeld A.D., Wojciechowski M., *W cieniu. 12 rozmów z Marcinem Wojciechowskim*, Warszawa 2012
- Schetyna G., Michalski C., *Historia pokolenia. Grzegorz Schetyna w rozmowie z Cezarym Michalskim*, Warszawa 2019
- Sikorski R., *Polska może być lepsza. Kulisy polskiej dyplomacji*, Kraków 2018
- Skubiszewski K., *Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemówienia, oświadczenia, wywiady 1989–1993*, Warszawa 1997

Opracowania

- Architekt wolnej Polski. Świat wartości i idei Tadeusza Mazowieckiego*, red. A. Hall, Kraków 2017
- Bieleń S., *Pozycja geopolityczna Polski*, [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, red. tenże, Warszawa 2007
- Bieleń S., *Recenzja książki Romana Kuźniara „Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna”* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2019), *Studia Socjologiczno-Polityczne. Seria nowa* 2020, nr 1 (12)
- Bikont A., Łuczywo H., *Jacek*, Warszawa–Wołowiec 2018
- Brzeziecki A., *Tadeusz Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2015
- Brzuszczak P., *Prawa człowieka w polityce zagranicznej rządu Tadeusza Mazowieckiego*, Toruń 2019
- Cenckiewicz S., Chmielecki A., Kowalski J., Piekarska A.K., *Lech Kaczyński. Biografia polityczna 1949–2005*, Poznań 2013
- Cenckiewicz S., Chmielecki A., *Prezydent Lech Kaczyński 2005–2010*, Warszawa 2016
- Crawford J., Dziemidowicz G., Higgins R., Kędzia Z., Krzan B., Prawda M., Stemplowski R., *Professor, Minister, Judge – Krzysztof Skubiszewski 1926–2010*, Warszawa 2015
- Dudek A., *Od Mazowieckiego do Suchockiej. Pierwsze rządy wolnej Polski*, Kraków 2019
- Dziedzictwo Krzysztofa Skubiszewskiego w polityce zagranicznej RP*, red. A. Bieńczyk-Missala, R. Kuźniar, Warszawa 2021
- Fukuyama F., *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*, London 2005
- Gadomski W., *Leszek Balcerowicz*, Warszawa 2006
- Graczyk R., *Od uwikłania do autentyczności. Biografia polityczna Tadeusza Mazowieckiego*, Poznań 2015
- Hardin R., *Trust and Trustworthiness*, New York 2002
- Hobsbawm E., *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914–1991*, London 1995
- Kowal P., Cieślak M., *Jaruzelski. Życie paradoksalne*, Kraków 2015
- Kowal P., *Testament Prometeusza. Źródła polityki wschodniej III Rzeczypospolitej*, Warszawa–Wojnowice 2019
- Krzysztof Skubiszewski – dyplomata i mąż stanu*, red. R. Kuźniar, Warszawa 2011
- Krzysztof Skubiszewski i dyplomacja czasów przełomu*, red. M. Maruszkin, K. Szala-dziński, Poznań 2016

- Krzysztof Skubiszewski. *Minister Spraw Zagranicznych RP 1989–1993. Materiały konferencji zorganizowanej przez Fundację imienia Krzysztofa Skubiszewskiego, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie 12 września 2014 roku*, red. P. Skubiszewski, J. Stańczyk, Warszawa 2016
- Kydd A.H., *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton–New York 2005
- Semka P., *Lech Kaczyński. Opowieść arcypolska*, Warszawa 2010
- Skórzyński J., *Zadra. Biografia Lecha Wałęsy*, Gdańsk 2009
- Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007